

ДИЛРАБО КАЛОМ БОРДИР

Майин-майин эпкин эсди, тоғ тўшидан сирғаниб,
Майсаларнинг дудоғидан ўпич олди заррин нур.
Бойчечаклар қўшиқ айтди, ҳар ён ёниб, ирғаниб,
Осмон қўйни ферузадек, камалак нур товланур,
Ҳар қатим нур баҳрида Наврўздан салом бордур,
Баҳорий кайфияту покланиш калом, бордир.

Новдаларда ниш уриб, ғунчалар тугун очар,
Ялпизлар юзин ювар, ариқларга тўш тутиб.
Чўқкиларга булутлар, сим-сим қилиб дур сочар,
Бўғотларда мусича жуфтини турар кутиб,
Қушларнинг сайрашида, Наврўздан салом бордир.
Баҳорий кайфияту, дилрабо калом бордур.

Сумалаклар сузилар, коса-коса бўлиниб,
Сурнайлар навосидан, диллар ёниб кетади,
Ҳасипу ҳалимлар ҳам қат-қат қилиб тилиниб,
Улоқ олган чавандоз, полвонларга етади.
Меҳр-жон риштасида, Наврўздан салом бордир,
Янгиланиш, яшариш, хуморий калом бордир.

Далаларда тароват, халқнинг сайли авжида,
Эртанинг умидини, баҳам кўрар тирик жон.
Минг йиллик тарих ўзинг, ардоқли йил бошимиз,
Хушнуд қилдинг дилларни, ҳой, ўргилай, Наврўзжон.
Табиатнинг сеҳрида Наврўздан салом бордир,
Аждодлар руҳин кучган армонли калом бордир.

Шоду хуррам барчанинг тилида шукроналик,
Оллоҳнинг рағбатидан кўзларда севинч ёши,
Мулки-борлиқ кўз-кўзлар ям-яшил либосини,
Наврўзнинг шарофати, барча жойда йил оши.
Илоҳий қудрат билан Наврўздан салом келди,
Қалбларни муҳр этиб, жонажон калом келди.

Танти халқим, муборак шарқона удумларинг,
Пешонангга ёзиғлиқ бахти-икбол ёр бўлсин,
Завол кўрмай яшагин, иймон билан йўғрилиб.
Йиллар ўтсин майлига, айёмларинг ёр бўлсин,
Карнайлар авж пардада, Наврўздан салом келди,
Меҳр ёниб, ҳақ ёниб, ҳаққоний калом келди.

* * *

Умар Хайёмнинг «Наврўзнома» рисоласи унинг тарихни, этнографияни, халқ урф-одатларини жуда мукаммал билганлигидан далолат беради.

Мутафаккирининг бу асари Маликшоҳ ва Низом-ул-мулк вафотидан кейин яратилди. Бунинг ўз сабаблари бор. Маликшоҳ билан Низом-ул-мулк Умар Хайём ва бир қанча олимларни расадхона қуришга ва бу расадхонада астрономия фанини ривожлантиришга таклиф этади. Шоҳ ва вазир расадхона қурилиши учун жуда кўп маблағ ажратадилар, олимларнинг таъминотини яхшилайдилар. Аммо расадхона икки давлат арбобининг ўлимидаи сўнг битмай қолди. Назаримизда, Умар Хайём Маликшоҳ ворисларини шу расадхонани битириш ишига даъват қилиш мақсадида «Наврўзнома»ни ёзган ҳамда унда бурунги ўтган подшоларнинг олимларга қилган ҳомийликларини атайлаб ишора тарзида айтган.

Муҳими шундаки, Умар Хайём шу расадхона қурилиши баҳонасида Куёш тақвими (календари)ни ишлаб чиқди. Бу тақвим ҳозирда қўлланиб келаётган Григорий тақвимидан кўра мукаммалроқдир.

Умар Хайём «Наврўзнома»да Қуёш таквимининг тарихини баён қилади. Шу таквим бўйича Эрон подшоҳларининг Наврўз кунини қандай белгилаганликлари ва байрамни қай тарзда ўтказганликларини тарихий далиллар билан баён қилган.

Биз бу рисолада Наврўз байрами билан боғлиқ бўлган жуда кўп одатлар, ҳодисалар, афсоналарга дуч келамиз. Ҳозирги замонда ўтаётган Наврўз байрами билан Умар Хайём тасвир қилаётган даврдаги Наврўз байрами орасида катта фарқлар мавжудлигидан хайрон бўламиз. Дуруст, ҳозирги замонда қиличбозлик, тирандозлик, чавандозлик каби одатлар деярли йўқ, аммо рисола бу одатлар ҳақида маълум даражада ўйлаб кўришга даъват этади. Атом ва космос асрида яшасак-да, ўша гўзал одатларни қўмсагимиз келади, жийрон, қорабайир отларимизнинг кишнашларини соғинамиз.

Умар Хайём бу рисолада нафақат этнограф, тарихчи, балки билимдон табиб сифатида ҳам кўринади. У инсон организмнинг фаслдан фаслга ўтганда ўзгаришини ҳисобга олиб, энг керакли тиббий маслаҳатларни беради. Масалан, арпанинг минг дардга даво эканлигини ҳозирда жуда кам одамлар билса керак. Ёки май — узумдан тайёрланган ичимликнинг фойда ва зарарларини билиш ва уни истеъмол қилишда нималарга риоя қилиш кераклиги ҳақида маълумот олиш муҳим аҳамиятга эгадир. Шуниси равшанки, Умар Хайём фойда ва зарари ҳақида гапирган май бу ҳозирги тушунчадаги спиртли ичимлик эмас, балки покиза қилиб, кўп ҳолларда дори сифатида тайёрланган ичимликдир.

Демак, «Наврўзнома» фақатгина тарихнинг обидаси эмас, жуда кўп фойдали томонлари билан бугунги кунимизга ҳам эшир. Бинобарин, Умар Хайём асрлар оша бугун ўз ҳудудини тиклаган ва умумхалқ байрамига айланган Наврўзи олами муборакбод этмоқда.

**Асрор Самад,
Филология фанлари номзоди**

Умар Хайём «Наврўзнома», 9-бет, Тошкент, «Меҳнат», 1990 й

МЕҲРИБОН ВА ЁРЛАҚУВЧИ ОЛЛОҲНИНГ НОМИ БИЛАН*

Жаҳонни яратган, замини замон эгаси, барча тирик мавжудотга озуқа берувчи, ошқору ниҳонни билувчи, беназиру беҳамто ва бедастуру бениёз, қиёсу саноғи йўқ ягона, қодиру номухтож оллоҳга ҳамди шукроналар, унинг пайғамбарларига таъзимлар, пок Одам-и сафийдан бошлаб то араблардан чиққан пайғамбар Муҳаммад мустафо саллалоҳу алайҳгача ҳамда унинг ёру қариндошларига оллоҳнинг марҳамати бўлсин.

Хожаи ҳаким, давр файласуфи, маликул-хукамо Умар ибн Иброҳим ул-Хайём — оллоҳ уни ёрлақасин — бундай дейди: мен ақл баркамоллиги нуқтаи назаридан қараганимда сўздан мўътабарроқ ва каломдан буюкроқ ҳеч нарсани топмадим, чунки ундан афзалроқ бирор нарса бўлганда эди, ҳақ таоло пайғамбарга — саллоҳу алайҳга ўша нарса билан мурожаат қилган бўларди. Араб тилида: «ҳаётда энг яхши суҳбатдош — китоб», — дейилган.

Ўз сўзига вафодор бир яхши дўстим мендан Наврўзнинг жорий этилганлигининг сабабини тушунтириб беришни ва қайси подшоҳ тайин қилганини сўради. Мен илтимосни қабул қилдим ва унга буюклиги буюк ёрдамида ушбунини иншо этдим.

“НАВРЎЗНОМА” КИТОБИНИНГ БОШЛАНИШИ

Бу китобда Наврўз ҳақидаги ҳақиқат, Ажам подшоҳлари даврида у қайси кунда бўлгани, қайси подшоҳ жорий қилгани ва нега уни нишонлашлари ҳамда подшоҳларнинг бошқа одатлари, шунингдек, уларнинг барча ишларда тутган йўллари кўрсатилади.

Наврўзнинг жорий қилиниши сабабини айтсак, у шундан иборатки, Офтобнинг икки айланиши мавжуд, улардан бири қуйидагича: Офтоб ҳар уч юз олтмиш беш куну кеча-кундузнинг тўртдан бирида Ҳамал буржининг биринчи дақиқасига чиқиб кетган пайтининг ўзида яна қайтиб келади ва ҳар йили бу давр камаё боради.

***Умар Хайём «Наврўзнама», 9-бет, Тошкент, «Меҳнат», 1990й**

Жамшид бу кунни тушунгандан кейин Наврўз деб атади ва байрам қилишни одатга айлантирди. Подшоҳлар ва бошқа одамлар ҳам уни қабул қилдилар. Айтишларича, биринчи Ажам подшоси Каюмарс подшоҳ бўлгандан кейин йилнинг кунлари ва ойларига ном беришга ҳамда одамлар билсин деб йилнома жорий қилишга қарор қилган. У, тонгда Офтоб Ҳамал буржининг аввалги дақиқасига кирган кунни аниқлаб, ажам мубадларини йиғди ва йил ҳисобини шу пайтдан бошлашни буюрди. Мубадлар йиғилдилар ва йил ҳисобини шу пайтдан бошлашни жорий қилдилар.

Ўша замоннинг олимлари бўлган ажам мубадларнинг айтишича, буюк ва муборак Изид ўн икки фаришта яратди, улардан тўрттасини аҳраманлардан қўриқлаш учун осмонга юборди, тўрттасини аҳраманларни Қоф тоғидан ўтказмаслик учун жаҳоннинг тўрт бурчагига юборди, тўртта фариштага эса осмон ва ерда юриб одамлардан аҳраманларни ҳайдаб туришни буюрди. Уларнинг айтишича, бу дунё ўзга бир дунёнинг ичида худди эски қасрдаги янги уй каби жойлашган ва Изид таоло нурдан офтобни яратиб, у билан осмону ерни парвариш қилган. Жаҳон аҳли назарида куёш Изид таоло нурларининг бир нуридир. Унга улуғвор деб таъзим билан боқишларига сабаб, уни яратишда Изид таолонинг унга инояти ўзгаларга нисбатан кўпроқ бўлган, дейилади. Бунга шундай мисол келтирадилар: бир улуғ подшоҳ ўз халифаларидан бирига иззат-ҳурмат кўрсатса, уни улуғлайдилар ва ҳар ким уни улуғласа, подшоҳни улуғлаган бўлади, деб биладилар. Дейдиларки, буюк ва муборак Изид офтобнинг нурлари ва келтирадиган фойдаси ҳамма нарсага тегсин деб офтобга ўз жойидан қўзғалишни буюрганда, у Ҳамалнинг бошидан чиқиб, зулмат нурдан айрилди, кеча ва кундуз пайдо бўлди. Бу дунёнинг тарихи ана шундай бошланди. Шундан сўнг бир минг тўрт юз олтмиш бир йил ўтгач, у (офтоб) ўша жойнинг ўзига ўша кун ва ўша дақиқада қайтиб келди. Бу вақт ичида Муштарий Зухал билан етмиш уч марта бирлашди. Бунини «кичик қирон» дейдилар, бу бирлашув ҳар йигирма йилда бўлади. Офтоб ўзининг бир айланиб чиқишини тугатиб ўз жойига қайтиб келганида Зухал ва Муштарий орасида Зухалнинг ҳубут келган буржида бирлашув бўлади ва у Зухалнинг шараф буржи бўлган Мезон буржига муқобил (карама-қарши)дир. Бир айланиб чиқиш бу ерда, бири у ерда биз ишора қилгандай ва юлдузларнинг турар жойи ҳам биз кўрсатгандай бўлади. Офтоб Ҳамалдан чиққан пайтида ва Зухал ҳам, Муштарий ҳам бошқа юлдузлар билан Изид таоло ҳукми бўйича турганларида жаҳоннинг ҳолати ўзгарди ва дунё ҳамда тақдирга мос равишда янги нарсалар пайдо бўлди. Ажам подшоҳлари шу пайтда Офтобни улуғлаш учун, шунингдек, ҳар ким бу кунни топа олмаслигини ҳисобга олиб, уни белгилаб

қўйдилар, байрам жорий этдилар ва ҳамма бу санага риоя қилсин деган мақсадда барчага маълум қилдилар. Дейдиларки, Каюмарс йил ҳисобининг бошланиши сифатида бу кунни жорий этганда, уч юз олтмиш беш кун ичида офтобнинг бир айланиб чиқиши рўй берадиган куёш йилини ҳар бири ўттиз кундан иборат ўн икки ойга бўлди ва уларни буюк ва муборақ Изид дунёга юборган ўн икки фаришта номи билан атади. Сўнгра, у уч юз олтмиш беш куну кеча-кундузнинг чорагидан иборат улуғ даврни «улуғ йил» деб атади ва уни тўрт бўлакка бўлди. Катта йилнинг тўрт бўлаги ўтганда катта Наврўз бўлади ва дунёнинг ҳолати янгиланади. Подшоҳларнинг бир одати бор: йил бошида улар яхшиликка фатво бериш ва саналарни белгилаш ҳамда маишат учун маълум маросимлар ўтказишлари зарур. Кимки Наврўз куни байрам қилиб қувонса, кейинги Наврўзгача хуррам бўлади ва фароғатда яшайди. Подшоҳлар учун бу одатни олимлар белгилаб беришган.

Фарвардин ойи — «фарвардин» — паҳлавийча сўз ва унинг маъноси айнан жаннатлар бўлиб, бу ой ўсимликлар ўсишининг бошланишидир. Бу ой Ҳамал буржига оид. Бинобарин, ойнинг бошидан то охиригача офтоб шу буржда бўлади.

Урдбиҳишт ойи — бу ойни урдбиҳишт деб атадилар, бу ойда дунё ўзининг кўкариши ила жаннатмонанддир, урд паҳлавий тилида «мананд» дегани. Офтоб бу ойда ҳақиқий айланиши бўйича Савр буржида бўлади. Бу ой баҳорнинг ўртасидир.

Хурдад ойи — одамларни буғдой, арпа ва мевалар билан боқади. Офтоб бу ойда Жавзо буржида бўлади.

Тир ойи — бу ойни «тир» атадилар, чунки бу ойда буғдой, арпа ва бошқа нарсаларни тақсим қиладилар. Офтобнинг авжи пасая бошлайди. Саратон буржида бўлади. Бу ой ёз ойининг биринчи»сидир.

Мурдод ойи — тупроқ берди, яъни унда етилган мева ва сабзавотларни берди. Яна бу ойда ҳаво тупроқ тўзонига ўхшайди. Бу ой ёз ўртасидир. Офтоб Асад буржида бўлади.

Шахривар ойи — бу ойни шахривар дейдилар, чунки бу даромад оийдир, яъни, подшоҳларнинг даромадлари шу ойга тўғри келади. Бу ойда дехқонга ўлпон тўлаш осон. Офтоб Азро (Сунбула)да бўлади. Бу ёзнинг охириги ойи.

Меҳр ойи — бу ойни меҳр дейишади, чунки у инсонлар ўртасидаги дўстлик оийдир ва пишган барча мева ва бошқа нарсалар ҳамда ўзларининг улушларига текканини бирга баҳам кўрадилар. Офтоб бу ойда Мезонда бўлади, яъни кузнинг бошланишидир.

Обон ойи — яъни бу ойда бошланган ёмғирлардан сув кўпаяди ва одамлар экинларини суғорадилар. Офтоб бу ойда Ақрабда бўлади.

Озар ойи — паҳлавий тилида озар «олов» деганидир. Бу ойда об-ҳаво совий бошлайди ва оловга муҳтожлик пайдо бўлади, яъни бу олов оийдир. Офтоб бу ойда Қавс буржида бўлади.

Дай ойи — паҳлавий тилида «дай» девни англатади. Бу ойни «дай» дейишларига сабаб, у қаҳрли ва бу ойда ер кўкаришдан йироқдир. Офтоб Жадида бўлади. Бу кишнинг биринчи ойи.

Баҳман ойи — ўшанга ўхшаган, дегани. Чунки бу ой ўша дай ойига ўхшаб совуқ ва қуруқдир. Офтоб бу ойда Зухал хонасида, далвнинг жади билан туташ ерида бўлади.

Исфандармуз ойи — бу ойни исфандармуз дейдилар, чунки исфанд паҳлавий тилида мевани англатади, яъни бу ойда мевали дарахт ва ўсимликлар кўкара бошлайди. Офтоб бу ойда охириги Ҳут буржига етиб келади.

Каюмарс бу вақтни ўн икки бўлакка бўлди ва йил ҳисобининг бошланишини белгилади. Шундан кейин у қирқ йил яшади. У ўлгач, Хушанг тахтга ўтириб тўққиз юз етмиш йил подшоҳ бўлди. У девларни енгди, темирчилик, дурадгорчилик, тўқимачилик ҳамда ипак куртидан ипак, асал аридан асал олишни кашф этди ва дунёни шод-хуррамликда ўтказиб, ўзи ҳақида яхши хотира қолдириб кетди. Ундан кейин тахтга Тахмураш ўтирди. У ўттиз йил подшоҳлик қилди. У девларни ўзига бўйсундирди, кўчалар ва расталар қурдирди, жун ва ипакдан мато тўқишни расм қилди. Зоҳид Бузасп унга қарши чиқиб, сабийлар динини тарқатди. Тахмураш бу динни қабул қилиб, белига зуннор боғлади. У куёшга сиғинди, одамларни ёзувга ўргатди. Уни девбанд Тахмураш деб атадилар. Ундан кейин подшоҳлик унинг укаси Жамшидга ўтди. Бу орада тарихдан бир минг қирқ йил ўтди ва Офтоб фарвардиннинг биринчисида тўққизинчи бурж (Қавс)га кирди. Жамшид подшоҳлигининг тўрт юз йигирма биринчи йили ўтгач, бу давр тугади ва куёш ўз фарвардинида Ҳамалнинг бошига қайтиб келди. Шундай қилиб, дунё мувозанатга келди. Жамшид девларни бўйсундирди ва ҳаммом қуриш ва мато тўқишни буюрди. Жамшидгача дебо «дев тўқиган нарса», дейиларди. Аммо вақт ўтиши билан одамлар идрок ва тажрибалар ёрдамида ҳозир биз кўриб турган даражага етиб келишди. Сўнгра, Жамшид эшак билан отни чапиштириб ҳачир олди. У конлардаи қимматбаҳо тошлар қазиб олиб қурол ва безакларнинг барча турларини яратди. Конлардан қазиб олинган олтин, қумуш, мис, қўрғошин, қалай сингари маъданлардан тож, тахт,

билакузук, тақинчоклар ва узуклар ясади. У мушк, анбар, кофур, заъфарон, уд ва бошқа хушбӯй нарсаларни кашф этди. Биз эслатган кунда у байрам ташкил қилди, унга «Наврӯз» деб ном берди ва одамларга ҳар йили фарвардин келганда байрам қилишни ва ўша кунни янги (йил) деб ҳисоблашни, Қуёш тургунча Наврӯз ҳам барқарор бўлсин, деб буюрди. Наврӯз ҳақидаги ҳақиқат мана шудир. Жамшид ўз подшоҳлигининг бошланишида жуда одил ва марҳаматли эди, фуқаро уни севар ва ундан мамнун эди, Изид таоло эса унга саховат ва онг берди, у одамларни олтин, қимматбаҳо тошлар, дебо, атир ва чорва билан маъмур этди. Подшоҳлигига тўрт юз йилдан кўпроқ вақт ўтгач, дев билан ошно бўлди, дев эса унинг дилида дунёга ҳирс уйғотди, ишқилиб ҳеч ким дунёга меҳр қўймасин! — мағрурланиб кетди ва адолатсизлик ҳамда шухратга берилиб, бойлик тўплай бошлади, одамлар азоб чека бошладилар ва кеча-кундуз Изиддан унинг ҳукмронлигига чек қўйишни илтижо қилдилар. Худонинг марҳамати ундан йироқлашди ва унинг ҳамма ишлари хатоликка кетди. Шунда подшоҳликнинг бир бурчагидан Заххок деб аталган Баюрасп чиқди ва уни тор-мор қилди, одамлар бўлса Жамшидга кўмак бермадилар, чунки ундан азоб чеккан эдилар. У Ҳинд ерига қочди, Баюрасп бўлса тахтга ўтирди, кейинроқ уни тутиб нимталаб ташлади. Баюрасп минг йил подшоҳлик қилди. Аввалига у одил бўлди, охирида адолатсиз бўлиб қолди, сўз ва ишларида девга қулоқ солди ва Ҳиндистондан Афридун келгунига қадар одамларга азоб берди. Афридун уни ўлдириб тахтга ўтирди. Афридун Жамшид авлодидан эди. У беш юз йил подшоҳлик қилди. Афридуннинг подшоҳлигининг бир юз олтмиш тўрт йили ўтганда Каюмарс тарихининг иккинчи даври тугади. Афридун Иброҳим алайҳис-саломнинг — жойи жаннатда бўлғай — динини қабул қилди. У, фил, арслон ва сиртлонни қўлга ўргатди, чодир тикди ва мухташам айвон қурди, боғ ва иморатларга оқар сув олиб келди, мевазор боғларга ниҳоллар ва турунж, нораңж (апельсин), бодранг, лиму ҳамда атир гул, бинафша, наргис, нилуфар ва бошқа нарсаларнинг уруғларини экди. Меҳргонни ҳам жорий қилди, худди шу куни Заххокни зиндонбанд қилиб, подшоҳликни қабул қилган куни Сада байрамини жорий қилди. Заххокнинг адолатсизлиги ва истибдодидан халос этилган одамлар мамнун бўлиб, шу кунни яхши истиқбол даракчиси сифатида байрам қилдилар ва Ажам ва Туронда бу кун шу пайтгача меҳрибон подшоҳлар шарафига ҳар йили нишонланади. Офтоб ўз фарвардинига етганда Афридун бу кунни яна байрам қилди. У бутун дунёдан одамларни йиғиб бу ҳақда шартнома тузди. У ўз амалдорларига адолатли бўлишни буюрди. Ўз подшоҳлигини ўғилларига бўлиб берди. Туркистонни Жайхун дарёсидан то Чин ва Мочингача Турга, Рум ерини Салмга, Ажам ва ўз тахтини — Эражга берди. Шундай қилиб Туркистон, Рум ва Ажамнинг барча подшоҳларининг келиб чиқиши битта, бир-бирлари билан қариндошдирлар, чунки уларнинг ҳаммаси Афридун авлодидир. Шунинг учун барча инсонлар подшоҳлар шарафига маросимларни ўтказишлари зарур, зеро улар Афридун уруғидандирлар. Унинг замонаси ва Гуштаспгача бўлган бошқа барча подшоҳларнинг замонаси тугагандан сўнг, Гуштасп подшоҳлигининг ўттизинчи йили ўтганда Зардўшт пайдо бўлди ва габр динини олиб келди. Гуштасп унинг динини ва ичимлик майини қабул қилди. Афридун байрамидан ўша пайтгача тўққиз юз қирқ йил ўтди.

Офтоб Ақраб буржигача кирганда, Гуштасп кабиса қилишга буюрди ва бунинг натижасида фарвардинни Офтобнинг Саратон буржигача киргандан бошлаб байрам қилина бошланди. Гуштасп Наврӯзни ана шу куни байрам қилиш керак, чунки Саратон — меҳнат учун саодатманд бурж, деҳқон ва қорандаларга шу вақтда ўлпон тўлашга имкон бериш зарур, шунда уларга енгиллик бўлади, дея байрамни шу кунга белгилади. Сўнгра, у, йиллар ҳам аниқ бўлсин ва одамлар ўз вақтларини совуқда ҳам, иссиқда ҳам била олсинлар деб, ҳар юз йигирма йилда кабиса қилишга буюрди. Бу одат то Зулқарнайн деб аталувчи Искандар Румий замонасигача давом этди. Шу пайтдан бошлаб одамлар кабисани нишонламай қўйдилар ва мазкур одат қарор топгунча нима иш қилган бўлсалар, ўшандай ишни қилавердилар. Бу Ардашер Бобакон замонасигача давом этди, у яна кабисани қарор топтирди ва катта байрам уюштирди. Бу ҳақда аҳднома тузди ва шу кунни Наврӯз деб атади. Одамлар бу байрамни то Нўширавони Одил замонасигача нишонладилар. Мадойин айвони битганда Нўширавон Наврӯз байрамини ўша замон одатлари бўйича ўтказди. Аммо у кабисани қарор топтирмади. У Офтоб айланиш даврининг охирида Саратоннинг биринчи кунига етмагунча одамлар бу ишни қилмасинлар, токи Каюмарс ва Жамшидларнинг кўрсатмалари орадан кўтарилсин, деди. Шундай дегандан сўнг кабиса қилмадилар. Бу Офтобни кузатиб туриш ва ҳар йили Офтоб Ҳамал буржигача кирганда Наврӯзни байрам қилишни буюрган Маъмун замонасигача давом этди. Шундай қилиб «Зич-и Маъмуний» тузилди ва шу пайтгача йил ҳисобини шу зич ёрдамида бажарадилар. Бу то Мутаваккил замонасигача давом этди. Мутаваккилнинг Муҳаммад ибн Абдал-Малик деган вазири бор эди, у Мутаваккилга ўрим солиғи шундай вақтга тўғри келяптики, уни амалга ошириш ғалла вақтидан узоқ бўлаяпти ва бу

одамларни қийнаяпти, Ажам подшоҳларининг одатича, одамлар ҳосил йиғилгандан кейин солиқ; тўлаш пайтида қийналмаслик учун йилни ўз ўрнига қайтармоқ мақсадида кабиса қиладилар, деб айтди. Мутаваккил розилик билдириб, кабиса қилишга буюрди ва Офтобни Саратондан фарвардинга қайтардилар. Шундан кейин одамлар тинчланиб яна ўша одатга риоя қила бошладилар. Шундан кейин Сеистон амири Ҳалаф ибн Аҳмад бошқа кабисани жорий қилди. Ўша даврдан бизнинг замонгача ўн олти кун фарқлана бошлади. Саодатманд ва дин таянчи Султон Маликшоҳ — олло руҳини шод этсин — бундан хабар топиб эски кабисани жорий этиш ва йилни ўз жойига қайтаришга буюрди. Бунинг учун ўша замондаги Хуросон олимларини чақиртирди. Улар кузатиш учун барча ишларни бажардилар — деворлар кўтаришди, устурлаб ўрнатдилар ва шунга ўхшаш ишларни амалга ошириб, Наврўзни фарвардинга кўчирдилар. Аммо замона подшоҳга бу ишни охирига етказишга имкон бермади ва кабиса тамомланмай қолди.

Наврўзнинг келиб чиқиш тарихи мана шу. Буларнинг ҳаммасини биз аجدодларимизнинг китобларидан топдик ва олимлардан эшитдик.

